

Kandidatnummer:

8312

(Hvis besvarelsen skal leveres på navn, skrives navn i stedet for kand.nr.)

FORSIDE

ved besvarelse av hjemmeeksamen, semesteroppgave, rapport, essay osv.

| | |
|--|------------------------------------|
| Emnekode: | EX-102 |
| Emnenavn: | Examen Facultatum Humanioravariant |
| Emneansvarlig (normalt faglærer): | Bjarne Markussen |
| Eventuell veileder: | |
| Innleveringsfrist/ tidspunkt: | 21. mai 2008 |
| Antall sider inkl. forside | 12 |
| Merknader: | |

Jeg/vi bekrefter at jeg/vi ikke siterer eller på annen måte bruker andres arbeider uten at dette er oppgitt, og at alle referanser er oppgitt i litteraturlisten.

Ja



Nei



Kopiering av andres tekster eller annen bruk av andres arbeider uten kildehenvisning, kan bli betraktet som fusk.

Gjelder kun gruppeeksamen:

Vi bekrefter at alle i gruppa har bidratt til besvarelsen.

Ja



Nei



Kan besvarelsen brukes til undervisningsformål?

Ja



Nei



Innholdsfortegnelse:

| | |
|-----------------------------|-------------|
| Innledning..... | s.2 |
| Oppgave A..... | s.3 |
| Oppgave B..... | s.5 |
| Oppgave C..... | s.8 |
| Kildehenvisning..... | s.11 |

1. VOLDSMENTALITETER OG KILDEKRITIKK

Innledning:

Voldsmentaliteten i det nordiske samfunnet, som i andre samfunn, har forandret seg opp igjennom århundrene. Nåtidens nordiske samfunn ser på nærmest enhver form for vold med negative øyenlag, mens det for 1000 år siden kunne være en dagligdags foreteelse som ikke nødvendigvis var negativ. Gjennom sagaer fra århundrene rundt 1000-tallet får vi innblikk i et samfunn hvor ordtaket "øye for øye, tann for tann" godt beskriver datidens praksis for å løse feider. En må likevel utøve kildekritikk når en leser disse sagaene, da de forteller om hendelser vi til nå har få muligheter for å verifisere helt. Denne oppgaven vil først presentere et syn på privat voldsutøvelse ved hjelp av Egil Skallagrimssons saga (oppgave A); dernest vil fokuset rettes mot historiefagets studie av mentalitetsendringer og hvordan endringer i voldsmentaliteten på 1200-tallet kan forklares (Oppgave B); for så diskutere om sagaene kan gi oss pålitelig informasjon om fortiden, og eventuelt hva de gir informasjon om, eksemplifisert ved hjelp av Egil Skallagrimssons saga (Oppgave C).

OPPGAVE A:

Egil Skallagrimssons saga (Egils saga) er datert til ca. 1220, og hører til under kategorien islendingsagaer eller ættesagaer. Selv om vi ikke med sikkerhet vet hvem som har skrevet sagaen, er det antatt at den er skrevet av Snorre Sturlasson (1178-1241). Sagaen forteller om hendelser på Island på 8-900-tallet, hvor Egils far (Skallagrim) og farfar reiste for å unngå maktsentraliseringen i Norge, i regi av Harald Hårfagre. På Island ble Egil etter hvert en mektig storbonde (høvding).

I teksten kan vi lese om seksåringen Egil som tar livet av den eldre gutten Grim, ved å plante en øks i hodet på ham. Bakgrunnen er at Grim har lagt Egil i bakken og hånet ham under en kappleik. Drapsvåpenet har Egil fått av slektningen Tord. Folkene som står omkring griper til våpen, men uten at det blir noen kamp der. Konflikten som oppstår mellom Oleiv og Hegg, som følge av Egils drap, kulminerer derimot senere i en kamp ved Grimså. Her mister både Hegg og hans bror Kvig livet, samt syv menn med dem.

Selve drapet som blir utført av Egil får liten betydning i sagaen i forhold til den oppmerksomheten som blir vist til, når Egil kommer hjem til foreldrene sine. Drapet blir nevnt i en forbifart, mens selve hovedhandlingen foregår hjemme hos Egil. I teksten står det " Da Egil kom hjem, var Skallgrim mutt". Grunnen kan ha vært at faren til Egil var urolig for konsekvensene som denne handlingen ville få. Moren til Egil, Bera, roser på sin side sønnen for sine handlinger. Dette kommer tydelig fram i teksten "men Bera mente på, at Egil var et vikingemne, og at når han fikk årene på seg, ble det nok til at en fikk gi ham et hærskip". Det påfølgende kvadet til Egil viser at han mest sannsynlig har oppfattet sine egne handlinger som noe positivt (Rygg 1995-97: 20-21).

Sagaen forteller om sosialisering i en krigerkultur der vold blir brukt til å opprettholde ære og personlig integritet. Volden får en verdi i seg selv og holdningen til vold er positiv. Bruker man et vitenskaplig begrep, kan vi si at voldshandlingene har verdirasjonelle motiveringer. Det vil si at handlingen har fokuset på mer bakenforliggende verdier, som for eksempel ære, ut i fra de

fastsatte mål som er gitt på forhånd. Det motsatte av verdirasjonalitet blir karakterisert med begrepet målrasjonalitet. Det vil si at utøveren har en mening om målet med handlingen, hva slags middel han vil bruke for å nå dette målet og hvilke konsekvenser handlingen vil få. Det er Egils slektning Tord, som står for en slik sosialiseringssagenda i forhold til Egil, ved å gi ham øksen. Volden uttrykker noe positivt og viser mannens styrke. Selv om Skallgrin er mutt over Egils handling, blir hans voldelige atferd uttrykt som noe positivt av moren (Rygg 1995-97: 21).

Handlingen i Egils saga forekommer, som nevnt ovenfor på 8-900-tallet, men er nedskrevet på begynnelsen av 1200-tallet. Under hele denne 3-400-årsperioden var Island påvirket av borgerkrigslignende tilstander og var enda ikke under den norske statsmakt - noe den ikke ble før 1262/64. Dette gir at sagaen gjenspeiler en kultur som er påvirket av krigeridealer. I denne kulturen hadde fri voldsutøvelse en naturlig plass og hendelser som viste mot, styrke, nådeløshet og råskap var ærerike egenskaper (Rygg 1995-97: 24). Den ukontrollerte voldsutøvelsen og spontaniteten var kanskje en norm for hvordan man skulle utføre vold, men den var sannsynligvis også et tegn på et samfunn som var rammet av ustabilitet og utrygghet. I en slik krigerkultur har stabilitet en liten plass, mens voldshandlinger blir framstilt i et positivt lys.

I Egil saga blir hans (og andres) private handlinger beundret og nærmest glorifisert, uansett hvor brutale de måtte være. Det viktige var synliggjøring av de verdirasjonelle motivene bak handlingen(e); ved å vise mot, styrke, nådeløshet og råskap, fikk voldsutøverene ære og status.

OPPGAVE B:

Mentalitetshistorie er den gren av historiefaget som har fokus på mentalitetsendringer. Innenfor historieforskning er mentalitetshistorie et forholdsvis nytt felt, og dens oppgave er å få en kollektiv forståelse av fortidens menneskers holdninger og verdier (Rygg 1995-97: 20).

Det er særlig to historikere som skal vektlegges når man snakker om synet på mentalitetshistorie. Den første er den franske historikeren Fernand Braudel, som hører under "Anales skolen". Han delte historien i tre nivåer. Det første nivået består av begivenheter som vitenskap, kunst og politiske handlinger. Endringene skjer her i relativt raskt tempo, men for Braudel viser dette nivået hvor ubetydelig de ulike hendelsene var, og nivået viser også begrensninger av individenes handlingsfrihet. På det neste nivået dreier det seg om konjunkturer. Her består historien av økonomiske system, sosiale forhold demografi, administrasjon osv. Utviklingen skjer her saktere enn på det første nivået, ofte over tiår eller generasjoner, slik at befolkningen ikke merker endringene. Dette nivået er på denne måten sentralt for historisk forskning. Det tredje nivået er det Braudel kaller "la longue duree" og er det viktigste nivået. Studiet her viser de lange nærmest uforanderlige strukturer. Nivået tar for seg økologiske og geografiske forhold, samt strukturer som mentaliteter og tankemønstre. For Braudel er det disse forholdene som setter rammer for menneskelig tilværelse, og det er disse forholdene som legger grunnlaget for menneskelige handlinger og atferd. Det som er negativt og skaper et problem med disse nivåene er at de på ingen god måte forklarer endringen. Braudel mener at endringen skjer på det første nivået, altså på det politiske nivået, og at endringene etter en stund vil gå videre til de neste nivåene. Men det sentrale for historikerne burde ligge på det tredje nivået. (Rygg 1995-97: 20)

Den neste historikeren, som har bidratt til verdifull mentalitetshistoriske endringer, er den tyske sosiologen Nibert Elias. Han tenkte seg historien som en siviliseringsprosess, der mentaliteten til menneskene har endret seg i takt med samfunnet. Elias mener at det har skjedd en utvikling fra middelalderen, der menneskenes handlinger var ukontrollerte, impulsive og irrasjonelle, til en stadig mer sivilisert atferd. Elias vektlegger her statens betydning. Det ble en endring i folks tenkemåte ved at staten grep inn i folks hverdag og ønsket å kontrollere og pasifisere sine

borgere. Etter hvert som samfunnet ble stadig mer komplisert, skjedde det en endring som tvang fram behovet for en selvdisiplinering og folk ble i mye større grad bevisst sine handlinger. Det var først blant eliten, ved hoffet, at dette behovet gjorde seg gjeldende, men senere kom dette behovet også til andre grupper i samfunnet. Denne typen atferd ble med tiden en del av mennesket, slik at de unngikk handlinger som ville føre til at de ville føle skyld og skam for å utføre. Elias har blitt rost for sin evne til å konstruere et teoretisk fundament for historisk utvikling. (Rygg 1995-97: 20)

Når vi går løs på sagaens verden, kan vi ta for oss de to mentalitetshistoriske tradisjonene. Ser vi først på "Anales-skolen" kan vi historisere andre interessante emner enn bare politikk og store begivenheter, slik som kriger og kongevalg. Et vel så spennende og interessant emne er menneskenes kollektive holdninger og forståelser, og emnet kan bidra til å få en forståelse av disse ytre begivenhetene. Videre kan vi se på "Elias-skolen" hvor forsøket på å forklare mentalitetsendringer på bakgrunn av endringer i samfunnsstrukturen, særlig da med vekt på statens økende kontroll i samfunnet som det viktigste. Et godt utgangspunkt er det norrøne samfunnet på 1200-tallet (Rygg 1995-97: 20-21).

I vikingtiden spilte religion en viktig rolle. Menneskene brukte religionen som en tolkningsramme for å finne ut hva slags plass de hadde i dette universet, og for å få en forklaring på naturens gang. Det var guder og makter overalt og menneskene måtte ta hensyn til dem. Derfor kunne man ikke som i dag skille mellom den verdslige og religiøse grenen. Den førkristne religionen var altomfattende, og på denne måten ble den ikke holdt avskilt fra politikk eller dagliglivet. Alle i samfunnet måtte "spille" sin religiøse rolle. Det fantes ingen religiøs organisasjon, som et presteskap, så det var ingen likhet i kulturene, derimot en del lokale variasjoner. Men på den andre siden var det ikke større forskjeller enn at de fleste gudene ble dyrket av alle nordiske folk (Sigurdsson 1999: 34-36). Den norrøne troen var skapt slik at den kunne tilpasses slektssamfunnet på denne tiden, men religionsskifte i sen vikingtid medførte en fortrenning og demoralisering; som utvilsomt må ha gjort omstillingen vanskelig både på personlig og samfunnsmessig mentalitetsnivå (Steinsland 2005: 434-435).

Vikingferdene åpnet Norge mot Norden og Europa. Den politiske utviklingen i landet ble påvirket av både kontinentale og skandinaviske konger; og kontinentale og politiske ideer (Sigurdsson 1999: 107). Også kristne impulser begynte på denne tiden å gjøre seg gjeldende, og som vist nedenfor spilte Kirken etter hver en stor rolle for samfunnsutviklingen i Norge. Starten på en rikssamlingsprosess, en samling av ulike landsdeler til et rike og en kamp for eget kongedømmet, begynte med erobringene til Harald Hårfagre i 860- og 870 og avsluttes av Håkon Håkonsen på 1200-tallet. Kongene brukte den nye kristne læren i den tidligste rikssamlingsfasen, for å få de lokale høvdingene til å innordne seg, og den ble også bruk som et ideologisk-religiøst fundament for kongemakten (Sigurdsson 1999: 62). Dette medførte at kristendommen også ble en del av samfunnslivet; og den katolske kirke som institusjon satte uten tvil et stort preg på hele middelalderen. Det var den som etter hvert skulle kontrollere livet og verdioppfatningen, altså hvordan menneskene oppfattet og tolket samfunnet, livet og døden.

Med religionsskifte kom det både et ideologiskifte og en mentalitetsendring. Når en snakker om de ideologiske perspektivene, er det snakk om både endringer i det religiøse og politiske maktforholdet. Vi legger vekt på den offisielle kristendommen, når vi nå snakker om religionsskifte som et skifte i ideologi. Den politiske siden av saken står derimot i fokus når en snakker om et ideologisk perspektiv. Den nye læren, kristendommen, innebar også en ny orden. Det var maktsjiktet som bar fram den nye læren. Den nye religionen ble vedtatt på tinget som en ny lov. Av den grunn kan vi også nevne religionsskifte som et ideologiskifte.

Det foregikk en gradvis endring i livsholdningen etter at den nye læren ble vedtatt på tinget, og bestemmelsene om rett kristen liv var nedfelt. Gjennom daglig praksis ble alt det nye som kristendommen førte med seg litt etter litt vanlig. Etter hvert vendte folket seg til det nye verdensbildet, menneskesynet og moralen. De kristne sannhetene og de kristne ordningene var det til slutt ingen som stilte spørsmål ved. Det positive synet på privat voldsutøvelse i det norrøne samfunnet, som eksemplifisert i Egils saga, ble sett på som mer og mer negativt. Og selv om det også i større grad ble ansett som en forbrytelse mot Kongen og Kirken, foregikk det mentalitetsskifte i samfunnet som ikke nødvendigvis var bevisst for menneskene selv (Steinsland 2005: 432-433; Rygg 1995-97: 24-25).

OPPGAVE C:

Graden av pålitelighet som kan tillegges en kilde er en faktor som påvirker hvordan en skal arbeide med kilden. Har den lav pålitelighet, bør (må) en for eksempel være enda mer kildekritisk, enn om det var en kilde av høy pålitelighet. Pålitelighetsgraden kan derimot være vanskelig å fastsette, da den avhenger av flere faktorer - spesielt når en jobber med historiske kilder. Med utgangspunkt i Egils saga, vil en nedenfor vurdere om sagaene (Kongesagaene og Ættesagaene) gir et pålitelig bilde på fortiden (samt hva slags informasjon de i så fall gir).

Først, jo lengre avstanden blir fra selve handlingsforløpet til nedskrivningen, jo mer omtrentlig blir kildene. Egils saga er datert til 1226 og antas å være skrevet av Snorre Sturlason. Men selve handlingsforløpet i sagaen er sannsynligvis lagt til 8-900 tallet. Det gir at det har gått 3-400 år mellom Egils drap på gutten Grim, til historien ble nedskrevet ved Snorres hånd. Noe som reiser spørsmål om hvor mange detaljer fra handlingen som har gått tapt eller blitt forandret; samt hvilken effekt disse potensielle forandringene har hatt på beretningen.

Dernest, beretteren forteller som nevnt om noe som tok sted 3-400 år tidligere, og var derfor åpenbart fysisk adskilt fra hendelsen. Snorre observerte ikke selv, eller var en del av, hendelsen som han skrev om. Nedtegningen er basert på "noe" som han har blitt kjent med fra andre kilder. Egils saga må derfor regnes som en sekundær kilde (Ohman Nielsen 2003: 25).

Videre, vi kan gå ut ifra at Egils saga, som andre sagaer fra samme tid, rettet seg mot et stort publikum. De måtte derfor inneholde de verdinormene som tidens mennesker ville forstå og godkjenne; ikke nødvendigvis de normer som var vanlige på hendelsestidspunktet. Forfatterne av de ulike sagaene var heller ikke løsrevet fra sin samtid og på denne måten kan sagaen knyttes til en del av verdinormer og identitet som også eksisterte i forfatterens miljø (Rygg 1995-97: 24). Hvilken interesse Snorre kan ha hatt i å framstille hendelsene slik han gjorde, har også en innvirkning på sagaens troverdighet (Ohman Nielsen 2003: 25). Det er et kjent virkemiddel innenfor litteraturkunsten å gjøre ting mer spennende og utfordrende, for å fenge tilhørernes/lesernes interesse. At Egil var kun seks år gjør hans drap på Grim mer spektakulært, enn om Egil hadde vært voksen.

Når det gjelder samsvar med andre kilder, kan det være vanskelig – om ikke umulig – å konkludere noe i forhold til både Egils saga og andre sagaer. Det er veldig få samtidige kilder og det er ofte flere usikkerheter rundt nedtegningene av de som eksisterer – samt forhold mellom dem og kildene som har forsvunnet.

En vurdering av sannsynligheten i kildens beretning er en vurdering basert mer på fornuft, logikk og forkunnskaper. Det blir derfor en subjektiv vurdering, som alltid må vurderes opp mot de andre punktene i pålitelighetsanalysen (Ohman Nielsen 2003:25). Det er ikke rom for en grundig analyse her, men tar en utgangspunkt i at Snorre Sturlasson virkelig er skribenten bak Egils saga, høynes i mine øyne sagaens pålitelighet. Hans fortellerevner er vel ansett gjennom verkene ”Heimskringla” (de norske kongesagaene) og ”den yngre Edda”; og med hans familiebakgrunn og tilhold på Island er det ikke for usannsynlig at han kom i kontakt med kilder som kunne berette om Egil. Snorres posisjon som høvding og en av Islands mektigste personer på hans tid, tilsier også at Snorre ikke nødvendigvis trengte og ”pynte” på beretningen.

I sum, en pålitelighetsvurdering av en kilde er en helhetlig analyse av all kjent informasjon om kilden og sannsynligheten – basert på fornuft, logikk og forkunnskaper – for at kilden er troverdig. Tidsdifferansen på 3-400 år mellom hendelsesforløpet og nedskrivningen, samt et dårlig sammenligningsgrunnlag i forhold til andre kilder, nedgraderer - slik jeg ser det – påliteligheten av Egils saga. Mens den blir oppveid av muligheten for at det er Snorre Sturlasson som er skribent – en velkjent og velrenommert sagaforteller. Det er derimot vanskelig å si noe generelt om sagaens pålitelighet, da de ”harde fakta” variere fra saga til saga.

Likevel, sagaene gir oss et inntrykk av hendelser som fant sted for 800 – 1200 år siden. De forteller om hendelser som er like aktuelle i dag, som de var den gang, dog i bilder som vi ikke ser i like stor grad i dagtidens Norden. Egils saga forteller i til dels positive termer om hvordan Egil som seksåring dreper Grim, fordi Grim angrep Egils ære; mens begrepet ”æresdrap” blir brukt i negative ordelag i dagens (vestlige) samfunn. Sagaene gir oss også informasjon om hendelser som kan forklare hvorfor dagens nordiske samfunn er som det er. Skifte fra en tro basert på den norrøne mytologien til kristendommen er behørig omtalt, med innblikk i dets

virkning på både det personlige og samfunnsmessige nivå. Videre kan en for eksempel også bare gitte seg til hvordan den norske nasjonalitetsfølelsen hadde vært foruten Snorres kongesagaer.

REFERANSER

Ohman Nielsen, M-B (2003) *Idéportal. Verden før 1850. Norge før 1850*. Oslo; i Markussen, B. (i.å.) *Hva humanister gjør* (Kompendium i EX-102)

Rygg, J.A.R (1995-97) *Innvollene på kirketaket. Norske og islandske voldsmentaliteter på 1200-tallet*. Nordliv; i Markussen, B. (i.å.) *Hva humanister gjør* (Kompendium i EX-102)

Sigurdsson, V.G (1999) *Norsk Historie 800 - 1300*. Oslo: Det Norske Samlaget

Steinsland, Gro (2005) *Norrøn Religion, Myter, Riter, Samfunn*. Oslo: Pax Forlaget A/S